

KURAL-BAZLI VE İLKE-BAZLI FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

(Comparison of Rule-Based and Principal-Based Financial Reporting Standards)

Yrd.Doç.Dr. Çağnur Kaytmaz BALSARI*

Arş.Gör. A. Fatih DALKILIÇ**

ÖZET

Amerikan Genel Kabul Görmüş Muhasebe Standartlarının (US GAAP) kural-bazlı ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının (IFRS) ise ilke-bazlı olduğu yönünde genel bir görüş birliği vardır. Ama kural bazlı ve ilke bazlı standartlar arasındaki fark tam olarak ortaya koyulmamıştır ve yoruma açıktır. Bu çalışmanın amacı öncelikle kural-bazlı ve ilke-bazlı standartların arasındaki ayrımı incelemektir. US GAAP ile IFRS'nin birbirine yakınsaması sürecinde bu ayrımın incelenmesi, IFRS'nin gelecekte alacağı şekil açısından çok büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, bu her iki standardın birbirine yakınsamasının ve ilke-bazlı olarak kabul edilen Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Türkiye'de en iyi şekilde uygulanması için öneriler tartışılmıştır..

Anahtar Sözcükler: IFRS, US GAAP, ilke-bazlı, kural-bazlı

ABSTRACT:

There is a concensus on the idea that US GAAP is rule-based and IFRS is principle –based. But the difference between rule-based and principle-based standards is not well defined and open to dicussion. The purpose of this paper is to investigate the difference between the two types of standards. The investigation of this difference gains importance during the convergence process of US GAAP and IFRS. In this study, we discuss the implications of this convergence on IFRS and provide recommendations for best application of IFRS in Turkey.

Keywords: IFRS, US GAAP, rule-based, principle-based

* Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İngilizce İşletme Bölümü, Muhasebe-Finansman Anabilimdalı, cagnur.kaytmaz@deu.edu.tr

** Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İngilizce İşletme Bölümü, Muhasebe-Finansman Anabilimdalı, fatih.dalkilic@deu.edu.tr

1. GİRİŞ

Bu çalışmanın temel amacı kural-bazlı ve ilke-bazlı muhasebe standartlarının temel özelliklerini açıklayıp karşılaştırmaktır. Literatürde Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının (UFRS)'nin ilke bazlı, Amerika'da uygulanmakta olan Genel Kabul Görmüş Muhasebe Standartları (US GAAP)'in ise kural bazlı olduğu belirtilmektedir. İlke ve kural kelimelerinin sözlük anlamları Türk Dil Kurumu'nun (TDK) güncel sözlüğünde şu şekilde yer almaktadır:

İlke; temel düşünce, temel inanç, umde, unsur, prensip, temel bilgi

Kural; bir sanata, bir bilime, bir düşünce ve davranış sistemine temel olan, yön veren ilke, nizam

Görüldüğü gibi iki kavram birbirlerinin tanımında yer almakta ve birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Ancak bu kavramlar muhasebe standartları yönünden farklı anlamlarda yorumlanmaktadır. İlke ile daha genel; kullanıcının içinde bulunduğu duruma göre yorumunu da ekleyeceği temel nitelikte prensiplerden bahsedilmektedir. Kurallar ise ilkelere göre yorum gerektirmeyen, katı, kesin hükümler anlamında kullanılmaktadır. Kurallar genelde örnekleri, sayısal sınırları ve uygulanacağı şartların detaylarını içermektedir. Muhasebe standartları gereksinimlere göre tamamen ilke-bazlı ya da tamamen kural-bazlı gibi bir çizginin iki ucunda olabilecekleri gibi iki ucun arasında herhangi bir noktada da olabilirler.

Son dönemde UFRS ve US GAAP'in yakınsaması çalışmaları başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri Senatosu'nun 2002 yılında kabul etti-

ği Sarbannes-Oxley Yasası; sermaye piyasası kuruluna ilke bazlı muhasebe standartlarına geçilmesi yönünde tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu gelişmeler ışığında Eylül 2002'de FASB ve IASB, gerçekleştirdikleri ortak toplantı sonucunda Norwalk anlaşmasına varmışlardır. Bu anlaşmayla hem iç piyasalarda hem de sınır ötesi finansal raporlamada kullanılacak yüksek kaliteli ve birbirleriyle uyumlu muhasebe standartlarının geliştirilmesi taahhüt etmişlerdir. Bu toplantıda, FASB ve IASB; (a) mevcut finansal raporlama standartlarını mümkün olduğu ölçüde birbirleriyle tamamen uyumlu hale getirmek ve (b) finansal raporlama standartlarının uyumlaşması tamamlandığında geleceğe ilişkin çalışma programlarını koordine ederek uyumluluğun devamını sağlama hedefleri doğrultusunda gereken çabayı gösterme konusunda anlaşmaya varmışlardır¹.

Bu yakınsama sürecinde, her iki türde hazırlanmış standartların temel özelliklerinin ortaya konulması ve farklı yönlerinin tartışılması, uyumlaştırma sürecinin sonunda en iyi muhasebe standartlarına ulaşılması için gereklidir.

Gerek ilke-bazlı ekolü yansıtan UFRS'lerde gerekse kural bazlı olarak hazırlanan US GAAP'te muhasebenin sağladığı bilgilerin belirli niteliksel özellikler taşıması gerektiği belirtilmiştir. Tam çevirileri TMSK tarafından ülkemizde de yayınlanan ve AB nin 2005 ten itibaren kabul ettiği UFRS'lerin kavramsal çerçeve bölümünde niteliksel özelliklerden bahsedilmiştir. ABD'de ise FASB nin yayınlamış olduğu 2 no'lu kavramsal çerçevede niteliksel özellikler hakkında bilgi vermektedir².

Yukarıda bahsedilen kavramlarla ilgili metinler incelendiğinde finansal raporlama yönünden temel niteliksel özellikler, ihtiyaca uygunluk, gü-

¹ Memorandum of Understanding with the FASB <http://www.iasb.org/Current+Projects/Memorandum+of+Understanding+with+the+FASB.htm>

² FASB Concept Statement No:2 Qualitative Characteristics of Accounting Information

venilirlik, anlaşılabilirlik ve karşılaştırılabilirlik olduğu görülmektedir. Bu özelliklere çalışmanın ikinci bölümünde yer verilmektedir. Üçüncü ve dördüncü bölümler ilke-bazlı ve kural-bazlı standartların temel özellikleri açıklamaktadır. Beşinci bölümde bir örnek üzerinde bu iki farklı yaklaşımın karşılaştırılması yapılmaktadır. Altıncı ve son bölümde ise sonuçlar tartışılmış ve öneriler getirilmiştir.

2. TEMEL NİTELİKSEL ÖZELLİKLER

US GAAP ve UFRS’de temel niteliksel özellikler benzer olsa da kavramsal çerçevelerinde tanım ve yaklaşım farkları bulunmaktadır. Bu farklılıkların standartların oluşturulmasında önemli etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle, temel niteliksel özellikler, iki kavramsal çerçeve arasındaki farklar vurgulanarak aşağıda verilmiştir.

2.1 İhtiyaca Uygunluk

IASB’ye göre bilginin ihtiyaca uygunluğu; “kullanıcıların geçmiş bugün ve gelecekteki olayları değerlendirme ya da geçmiş değerlendirmelerini doğrulama veya düzeltme yoluyla ekonomik kararlarını etkilemesi.” olarak tanımlanmaktadır. FASB’ye bakıldığında yine benzer bir tanımla karşılaşılmaktadır. FASB’ye göre “Muhasebe bilgisi kullanıcılara geçmiş, bugün ve gelecekteki olayların sonuçlarıyla ilgili öngörümlemede ya da beklentileri doğrulama veya düzeltmede yardımcı olarak kullanıcıların kararlarında değişiklik yapmaya yetkinse ihtiyaca uygundur.” Bu tanımlar incelendiğinde, IASB’ye göre bilginin ihtiyaca uygun olabilmesi için “kararları etkilemesi” şartının olması FASB’ye göre ise “etkilemeye yetkin” olması gerekmektedir.

İhtiyaca uygunluğun üç belirleyicisi IASB tarafından “zamanlılık (timeliness)”, “tahminleme

değeri (predictive value)” ve “doğrulama değeri (confirmatory value)” olarak tanımlanırken, FASB tarafından ise “zamanlılık”, “tahminleme değeri” ve “geribildirim değeri (feedback value)” olarak geçmektedir. Zamanlılık; kararı etkileyecek bilgilerin zamanında verilmesidir. Tahminleme değeri; bilginin gelecekle ilgili işletme hakkında yapılacak tahminlere yardımcı olmasıdır. Geribildirim ya da doğrulama değeri ise; bilginin, geçmişle ilgili tahminlerin teyit edilmesinde, güncellemesinde ve düzeltilmesinde yarar sağlamasıdır. Arada kelime farkı olsa da geribildirim ve doğrulama değeri tanım olarak aynı şeyi belirtmektedir. Zamanlılık ise FASB tarafından ihtiyaca uygunluğun bir parçası olarak görülürken IASB tarafından önemli bir kısıtlama olarak ele alınmıştır.

2.2 Güvenilirlik

IASB’ye göre bir bilginin güvenilir olması için “temsil etmeye niyet ettiği ya da temsil etmesi beklenen işlemleri ve olayları doğru bir şekilde temsil etmelidir”³. IASB kavramsal çerçevesinde, güvenilirlik özelliği “temsilde doğruluk (faithful representation)”, “özün önceliği (substance over form)”, “tarafsızlık (neutrality)”, “ihtiyatlılık (prudence)” ve “tamlik (completeness)” kavramlarını içermektedir. FASB’a göre ise “bir bilgi eğer doğrulanabilir, tarafsız ve kullanıcılar tarafından temsil etmeye niyet ettiği şeyi temsil ettiğine güvenilebilirse güvenilirdir.”⁴ Bu tanım, “temsilde doğruluk”, “tarafsızlık” ve “doğrulanabilirlik (verifiability)” kavramlarını içermektedir. FASB özün önceliğinin, temsilde doğruluk kavramı tarafından kapsandığı görüşündedir. Ayrıca ihtiyatlılık kavramı FASB tarafından niteliksel özelliklerin tamamen dışında bırakılmıştır. UFRS ve US GAAP’in yakınsama sürecinde yapılan çalışmalarda ihtiyatlılığın üzerinde muhasebe bilgisinin değil, muhasebe meslek mensup-

³ IASB Conceptual Framework

⁴ FASB Concept Statement No:2 Qualitative Characteristics of Accounting Information

larının bir özelliği olarak durulmuştur⁵. Tamlik ise yine güvenilirliğin tanımında olduğu görüşüyle FASB tarafından güvenilirliğin ek bir belirleyicisi olarak kullanılmamıştır. Buna karşılık IASB de doğrulanabilirlik kavramını güvenilirliğin bir belirleyicisi olarak ayrıca belirtmemiştir. Güvenilirlik özelliği dünya üzerindeki diğer standart koyucular (İngiltere, Japonya, Kanada..vd.) tarafından da içinde farklı nitelikleri bulunduracak şekilde tanımlanmıştır⁶.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında güvenilirliğin belirleyici niteliklerini inceleyecek olursak:

Temsilde doğruluk; bir işletmede ortaya çıkan işlem ve olayların, gerçek durumu gösterecek biçimde finansal tablolarda sunumunu ifade eder.

Doğrulanabilirlik; bir bilginin, aynı değerlendirme yöntemini kullanan farklı kişilerin rahatlıkla ulaşabilmesini ifade eder.

Tarafsızlık; olayları yansıtırken belirli kimselerin çıkarının gözetilmemesi olarak tanımlanabilir.

Özün önceliği; ise bir bilginin tanımlamayı amaçladığı işlem ve diğer olayları doğru bir şekilde tanımlaması için bu işlem ve bilgilerin sadece yasal görünümleri değil, bunların özleri ve ekonomik gerçekler de dikkate alınarak muhasebeleştirilmesi ve sunulması gerekir.

Tamlık; finansal tablolardaki bilgilerin maliyet ve önemlilik sınırları elverdiğince tam olmasıdır.

İhtiyatlılık; belirsizlik durumunda öngörümleme yapmak için mesleki yargıyı varlıkları ve geliri çok, yükümlülükleri ve giderleri az göstermeyecek şekilde dikkatli kullanmaktır.

Bazı durumlarda güvenilirlik ve ihtiyaca uygun-

luk arasında bir seçim yapmak gerekebilir. Güvenilirliğin sağlanmasını beklemek ihtiyaca uygunluk özelliğinin kaybına yol açabilir; bu gibi durumlarda iki kavram arasında denge kurmak gereklidir. Fakat hangi niteliksel özelliğin öncelik kazandığı konusunda her iki kavramsal çerçevede de bir yorum getirilmemiş, bunun duruma özel olduğu belirtilmiştir.

2.3 Anlaşılabilirlik

Anlaşılabilirlik; “Finansal tablolarda yer alan bilgilerin taşınması gereken önemli bir özellik kullanıcılar tarafından tam olarak anlaşılabilir olmalarıdır. Bu konuda, kullanıcıların işletmenin iş kolu ve ekonomik faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olduğu, muhasebeden anladığı, bilgileri de makul seviyede bir dikkatle incelediği varsayılır. Ancak, karmaşık konularla ilgili olup kullanıcıların ekonomik karar verirken yararlanabilecekleri ve finansal tablolarda yer verilmesi gereken bilgiler, sadece bazı kullanıcılar için anlaşılması güç olacağı gerekçesi ile finansal tablolardan da dışlanmamalıdır.”⁷

Görüldüğü gibi UFRS, kullanıcıların belli bir anlayış seviyesinde olduğunu varsaymaktadır. Ayrıca anlaşılabilirlik için herhangi bir tanım verilmemiş sadece “bilgilerin taşınması gereken önemli bir özellik kullanıcılar tarafından tam olarak anlaşılabilir olmalarıdır” ifadesi yer almıştır. FASB ise anlaşılabilirliği “bilginin öneminin kullanıcı tarafından anlaşılmasına olanak vermek” şeklinde tanımlamıştır.

Anlaşılabilirlik, tablo kullanıcısının taşıdığı özellikler ile sunulan bilginin özellikleri arasında ilişki oluşturmaktadır. Bilgi istenen diğer tüm özellikleri taşıyor bile olsa anlaşılabilirlik özelliği sağlanmadıkça bir değeri yoktur (Hartman, 1995).

⁵ IASB Informaton for Observers on Conceptual Framework Project, Agenda Paper 7, 2005

⁶ IASB Informaton for Observers on Conceptual Framework Project, Agenda Paper 7, 2005

⁷ (TMSK Kavramsal Çerçeve paragraf 25)

2.4 Karşılaştırılabilirlik

Karşılaştırılabilirlik; “Kullanıcıların bir işletmenin belli bir zaman içerisinde finansal durumundaki ve faaliyetlerindeki değişimleri takip edebilmeleri için işletmenin finansal tablolarını karşılaştırma imkanları olmalıdır. Kullanıcıların aynı zamanda bu işletme ile başka bir işletmeyi de karşılaştırabilmek suretiyle bunların kendilerine özgü finansal durumlarını, faaliyet sonuçlarını ve finansal durumlarındaki değişimleri değerlendirebilme imkanına sahip olması gerekir. Böylece, benzer işlemlerin ve diğer olayların finansal etkilerinin hem bu işletmede hem de diğer işletmelerde nasıl ölçümlendiği ve gösterildiği zaman içerisinde, istikrarlı bir şekilde takip edilebilir.”⁸

US-GAAP'ta yer alan tanıma göre ise karşılaştırılabilirlik özelliği “iki ve daha fazla ekonomik koşul altındaki benzerlik ve farklılıkları tanımlama olanağı sağlamaktadır.” Buna göre, muhasebe uygulamaları için seçilen muhasebe politikalarının birbirini izleyen dönemlerde değiştirilmeden uygulanması gerekmektedir.

Hem US-GAAP ta hem de UFRS de karşılaştırılabilirlik özelliği altında “tutarlılık” da ele alınmıştır. US-GAAP ta tutarlılık başlığı altında “değişmeyen politika ve uygulamalar yolu ile izleyen dönemlerde uygunluk” tanımı verilmiştir. UFRS de ise ayrıca bir başlık açılmamış fakat ilgili paragrafta yer alan “işletmenin belli bir zaman içerisinde finansal durumundaki ve faaliyetlerindeki değişimleri takip edebilmeleri için” ifadesi ile tutarlılıktan bahsedilmiştir. FASB'ye göre finansal tabloların işletmeler arası karşılaştırılabilir olması için aşağıdakilerin sağlanması gerekmektedir:

- Özel bir muhasebe uygulaması veya yöntemi gerektiren durumların belirlenmesi ve tanımlanması
- Bu durumlara uygulanan farklı muhasebe uygulama ve yöntemlerinin giderilmesi

US GAAP ve UFRS'nin yakınsama sürecinde, tek bir kavramsal çerçeve oluşturma düşüncesiyle IASB ve FASB gerek temel niteliksel özellikler gerekse bu özelliklerin belirleyici niteliklerini uyumlaştırmaya çalışmaktadırlar. Şu ana kadar yaptıkları çalışmalarda ihtiyaca uygunluk, aslına uygun sunum, karşılaştırılabilirlik ve anlaşılabilirliği temel niteliksel özellikler olmasını uygun bulmuşlardır⁹. Fakat, bu ortak proje halen devam etmektedir ve değişiklikler ve eklemeler olması beklenmektedir.

3. İLKE-BAZLI MUHASEBE STANDARTLARI

İlke bazlı yaklaşımla hazırlanan muhasebe standartları daha az kural içermekte ve verdikleri genel ilkeler kullanıcılar tarafından yorumlanmaktadır. Bu durum “mesleki yargı” olgusunu ön plana çıkarmaktadır. Gibbins ve Mason (1988) mesleki yargıyı “bilgi, deneyim, nesnellik ve doğruluktan oluşan bir kombinasyon” olarak tanımlamaktadır. CICA (1989) nın yayınlamış olduğu el kitabında ise “birden fazla seçenek karşısında deneyim, bilgi ve yürürlükteki standartları dikkate alarak yapılan seçim” tanımı yer almaktadır. İlke bazlı muhasebe standartları “özün önceliği¹⁰” kavramını esas almaktadır hatta Psaros ve Trotman (2004), ilke bazlı standartlar kavramı yerine “özün önceliği bazlı standartlar” kavramını kullanmışlardır.

⁸ (TMSK Kavramsal Çerçeve paragraf 39)

⁹ IASB. 2006. “Discussion Paper: Preliminary Views on an improved Conceptual Framework for Financial Reporting: The Objective of Financial Reporting and Qualitative Characteristics of Decision-useful Financial Reporting Information”

¹⁰ Özün önceliği kavramı ilke bazlı standartlar ile ilgili birçok kaynakta önemli şekilde irdelenmiştir. Kavramın İngilizcedeki karşılığı dilimize bire bir çevirisi “özün biçime göre önceliği” şeklinde olmaktadır. Kural bazlı standartlar ise bazı yerlerde eleştirel anlamda “biçimin öze göre önceliği” şeklinde isimlendirilmektedir.

Kuralların zamanla amaç ve fonksiyonlarını yitirmesi ve iş dünyasında yaşanan hızlı gelişmeler, ilke bazlı standartlara olan ihtiyacı artırmaktadır (Kershaw,2005). İlke bazlı muhasebe standartlarının sahip olduğu içerik kullanıcıların işlemlerin gerçek ekonomik gerçeklerini yansıtmasına olanak verirken niyet ve mesleki yargının kötüye kullanılması ile beraber tam tersi bir sonuca da yol açabilmektedir (SEC,1999). Webster ve Thornton (2004)' e göre mesleki yargı etkin kullanıldığı sürece ilke bazlı standartlar kural bazlı standartlara göre daha üstündür.

ABD'de son yıllarda yaşanan muhasebe skandalları ve finansal raporlamaya karşı olan güven azalışı sonucunda, yukarıdaki görüşlerde göz önüne alınarak, sahip olduğu ayrıntı miktarı ve uygulama zorluğu nedeni ile "kural-bazlı" olarak sınıflandırılan Amerikan muhasebe sisteminin yerine Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına benzer şekilde "ilke-bazlı" yeni standartlar getirilmesi çalışmalarına başlanmıştır (Beston vd. 2006, Alexander ve Jermakowicz, 2006, Laureen vd. 2003, Bennet vd. 2006). İlke bazlı standartların, ekonomik işlemleri belli kural ve şekil şartlarına uydurmak suretiyle yapılan kazançların yönetimi tekniklerini de engelleyerek finansal raporların bilgi değerlerini yükseltmesi beklenmektedir (Nelson 2002).

İlke bazlı standartlara yöneltilen en ciddi eleştirilerden biri bu tip standartların finansal raporlar arasındaki karşılaştırılabilirliği düşürme olasılığıdır. İlkelerin yorumlanması; yorum yapanın bilgisi, tecrübesi gibi değişkenler ile yakından ilgili olduğundan benzer hatta aynı işlemler farklı şekilde yorumlanacaktır. Öte yandan bol miktarda kural ve şekil şartı farklı işlemleri belli formata uydurarak benzer işlem gibi raporlanmasını sağlayacak ve bu yolla sağlanan karşılaştırılabilirlik sadece yüzeysel düzeyde olacaktır (Schipper,2003).

Ayrıca, ilke bazlı standartlar yoruma açık yapısı

ve mesleki yargının varlığı nedeni ile yargı konusunda açık uçlu kalmaktadır (Schipper,2003). Bu durumun uygulamada büyük problemlere neden olabileceği açıktır.

Laureen vd. (2003), mevcut tartışmalar ışığında getirilmesi gerektiği düşünülen ilke bazlı standartların hazırlanmasında, aşağıdaki hususların dikkate alınması gerektiğini belirtmişlerdir;

- Finansal raporlama sürecinde, işlemlerin biçimleri değil özleri dikkate alınmalıdır
- Standartın konusunu oluşturan temel ekonomik işlemlerin tanımı verilmelidir. Bu tanım işlemin gerçek ekonomik gerçekleri ile ilgili olmalı ve bu konuda ortak, açık ve net bir anlayış sağlamalıdır.
- Standart, işlemlerin ekonomik gerçeklerinin finansal tablolarla ilişkilendirilmesinin genel şeklini göstermeli ve bu ilişkilendirmede kavramsal çerçeveyi sınıflandırma ve ölçme konularında rehber almalıdır.
- Standartlar düzenledikleri ekonomik işlemlerle ilgili olarak getirilen ilkelerin uygulamasını içeren uygulama rehberleri ile desteklenmelidir.
- Standartlar hazırlanırken kavramların isimlendirilmesine özen gösterilmelidir. Yeni isimler oluştururken farklı çıkarımlar yapılabileceğinden yola çıkılarak açık ve net tanımlara yer verilmelidir.
- Standartlar raporlanan işlemlerin gerçek ekonomik nedenleri, raporlamadaki varsayımlar ve diğer açıklayıcı bilgilerin sunumu da gerekli kılmalıdır.

4. KURAL-BAZLI MUHASEBE STANDARTLARI

US GAAP kaynağı Finansal Muhasebe Standartları Kurulu'nun (FASB) kavramsal çerçevesinden kaynaklanan ilkelere dayanmaktadır

(Schipper, 2003). Buna rağmen, literatürde kural bazlı olarak adlandırılmaktadır (Alexander and Jermakowichz, 2006; Schipper, 2003; Nelson, 2002). US GAAP'in kural bazlı olarak nitelendirilmesi standartların içinde kesin kurallar içeren bir çok yorum ve uygulama rehberi bulundurması ve kurallara ilişkin istisnaların detaylı olarak belirtilmesinden kaynaklanmaktadır.

US GAAP'in bu kadar çok kural içermesi hemen oluşmuş bir durum değildir. Bu kurallar uygulamacılardan zaman içerisinde FASB 'ye gelen talepler sonucunda oluşturulmuştur. Nelson (2002), UFRS'nin daha ilke-bazlı oluşunu bu standartların çok yeni olmasına bağlamakta ve ileride uygulamadan gelecek rehberlik talebi doğrultusunda UFRS'nin de daha detaylı kurallar içereceğini öngörmektedir. Nitekim Laureen (2003)'te standartların uygulama rehberleri ile desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir.

US GAAP kavramsal çerçeve içerisinde finansal raporların karşılaştırılabilirliğini ve tutarlılığını ön planda tutmuştur ve bu nedenle kesin kurallar içermektedir. Kesin kurallar getirilmesi, muhasebe uygulamaları konusunda daha az hukuki dava açılmasına ve açılan davaların daha kolaylıkla çözümlenmesine olanak sağlamıştır (Schipper, 2003). Ayrıca, Webster ve Thornton (2004) kamu gözetimi iyi uygulandığı zaman kural bazlı standartların ilke bazlı standartlarla aynı derecede kaliteli kazanç ürettiklerini ampirik olarak göstermiştir. Bu sonuç, kural bazlı standartların iyi uygulanması için iyi bir kamu gözetim mekanizmasının varlığının önemini ortaya koymuştur.

US GAAP'a yöneltilen en önemli eleştiri ise, işletme yöneticileri tarafından işlemlerin muhasebe standartlarındaki kurallara göre düzenlenerek, işlemin özüne aykırı gösterilmesine olanak sağlamasıdır (Alexander,2006; Benston, 2006; Nelson, 2002).

US GAAP'a yöneltilen diğer bir eleştiri ise standartların çok detaylı olmasından dolayı anlaşılmasının zor olması ve bazen kendi içerisinde tutarsızlığa düşmesidir. Ayrıca kesin kuralların sürekli gelişen ve değişen kompleks işlemlerin muhasebeleştirilmesine olanak vermesi çok zordur (Schipper, 2003; Alexander,2006).

ABD'deki muhasebe uygulanmasında belkide en büyük problem, denetçilerin finansal raporların doğruluğunu US GAAP'e uygunluğuna göre saptamalarıdır. Başka bir deyişle, özün önceliği kavramı yerine US GAAP'e uygunluk finansal raporların denetlenmesinde ön planda tutulmuştur.

5. İLKE VE KURAL BAZLI STANDARTLARIN ÖRNEK ÜZERİNDE KARŞILAŞTIRILMASI

İlke-bazlı ve kural-bazlı standartları temel niteliksel özellikler yönünden karşılaştırdığımızda ilke bazlı standartlar özün önceliği kavramından yola çıkarak ihtiyaca uygunluğu ve güvenilirliği vurgularken, kural bazlı standartlar karşılaştırılabilirliği ve tutarlılığı ön planda tutmaktadır (Schipper, 2003; Alexander,2006; AAA Financial accpunting standards committee, 2003).

Finansal tabloların doğruluğu ve güvenilirliği konusunda ilke bazlı standartlar mesleki yargının doğruluğuna dayanırken, kural bazlı standartlar kesin kurallara dayanmaktadır. Her iki yaklaşımda zayıf yönleri vardır. İlke bazlı standartların uygulanması durumunda mesleki yargının kötüye kullanılabilmesi söz konusudur. Kural bazlı standartlarda ise işlemlerin kuralları kullanarak özlerine uymayacak şekilde raporlanmaları mümkündür. Durumu bir örnekle açıklamak için "kiralama standartlarının kirayı sınıflandırma bölümünü" karşılaştırsak, Tablo 1'de US GAAP'in kesin kurallarını ve UFRS'nin genel ilkesini görebiliriz.

Tablo 1: Kiralama Standartlarının Sınıflandırma Bölümünün Karşılaştırılması

US GAAP	UFRS
<ul style="list-style-type: none"> • Kiralanan varlığın mülkiyetinin kiralama sözleşmesi sonunda kiracıya geçmesi; • Kiracının sözleşme sonunda varlığı uygun bir fiyattan alma opsiyonuna sahip olması; • Kira süresinin kiralanan varlığın ekonomik ömrünün %75ine eşit yada daha fazla olması ve kiralama sözleşmesinin kiralanan varlığın toplam ekonomik ömrünün son %25inde olmaması; • Kira sözleşmesinin başında asgari kira ödemelerinin bugünkü değeri toplamının varlığın kiralayana olan yatırım kredileri düşülmüş gerçeğe uygun değerinin %90ına eşit yada daha fazla olması. Bu kriter eğer kiralanan varlık ekonomik ömrünün son %25lik bölümündeysen uygulanamaz. Bugünkü değeri hesaplamada kullanılacak faiz oranı, eğer kesin oran belli değilse kiracının farklılaşan borçlanma oranıdır. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kiralama sözleşmesinde, kiralanan varlığın mülkiyetinin kiralama süresi sonunda veya daha önce kiracıya geçeceğinin öngörülmesi; • Kiracıya, kiralanan varlığı buna ilişkin opsiyonun kullanım tarihinde oluşması beklenen gerçeğe uygun değerinden çok daha düşük bir bedelle satın alma opsiyonu verilmesi nedeniyle, kiralama sözleşmesinin başlangıcı itibariyle kiracı tarafından bu opsiyonun kullanılacağı beklenmesi; • Mülkiyet kiracıya geçmeyecek dahi olsa, kira süresinin kiralanan varlığın ekonomik ömrünün büyük bir bölümünü kapsamaması; • Kiralama sözleşmesinin başlangıcı itibariyle, asgari kira ödemelerinin bugünkü değerlerinin, en az, kiralanan varlığın gerçeğe uygun değerine eşit olması; ve • Kiralanan varlığın, üzerinde büyük değişiklikler yapılmadığı sürece, sadece kiracı tarafından kullanılacak özel bir yapıda olması.

Kaynak: TMS 17 ve US GAAP'tan alınmıştır.

Tablo 1'de görüldüğü gibi, bir işlemin finansal kiralama olarak sınıflandırılması US GAAP ya da UFRS'deki kurallardan herhangi birine uymasına bağlıdır. Bir işlem bu kurallardan birine bile uyuyorsa finansal kiralama, eğer hiçbirine uymuyorsa faaliyet kiralaması olarak sınıflandırılır. US GAAP'te Tablo 1'deki sınıflandırma kriterlerinde yüzde oranları şeklinde kesin kurallar verilmiştir. Bu durumda, işletme yönetici-

leri özünde bir finansal kiralama işlemini, US GAAP'ta verilmiş olan bu kesin kuralların dışında kalacak şekilde gerçekleştirerek faaliyet kiralaması olarak gösterebilmektedirler. Örneğin, kiralama süresi kiralanan varlığın ekonomik ömrünün %75i yerine %74ü olarak gerçekleştirilerek Tablo 1'de belirtilen ikinci kesin kuralın dışında kalabilmektedir. Bu gibi durumlarda, denetçiler verilen kurallar çok kesin olduğun-

dan etkin bir denetimi gerçekleştirememektedirler. Nelson vd. (2002) denetçilerin, işlemin özüne aykırı ama standartlardaki kesin kurallara uygun olarak yaptıkları kazanç yönetimine izin verdiklerini ortaya koymuştur.

UFRS’de ise Tablo 1’deki sınıflandırma kriterleri herhangi kesin bir kural içermemektedir. Örneğin, kiralama süresinin, kiralanan varlığın ekonomik ömrünün “büyük bölümünü” kapsayıp kapsamadığı tamamen mesleki yargıya bırakılmıştır. İşletme yöneticileri mesleki yargılarını kötüye kullanarak, kiralama süresi kiralanan varlığın ekonomik ömrünün büyük bölümünü kapsadığı halde, kapsamadığını belirtebilirler. Böylece, bir finansal kiralama işlemini ikinci kriterin dışında tutarak faaliyet kiralaması olarak sınıflandırabilirler. İşletme yöneticileri, bu durumda denetçileri ikna etmelidirler. Gibbson vd. (2001) esnek standartlar olması durumunda işletme yöneticileri ile denetçiler arasında müzakere yaşandığını ve işletme yöneticilerinin denetçiler arasında kendi görüşlerine en yakın olanı seçtiklerini (opinion shop) belirtmektedir. Nelson vd. (2002) böyle, esnek standartların olması durumunda denetçilerin kazanç yönetimine izin verdiklerini ortaya koymuştur.

Sonuç olarak her iki standardın kullanılması durumunda da işletmeler farklı şekillerde kazanç yönetimi yapılabilmekte ve denetim bunu önlemede yetersiz kalmaktadır.

İlke-bazlı ve kural-bazlı standartları birbirinden ayıran diğer bir konu ise standartlardaki detayların yoğunluğudur. Kural-bazlı standartlar çok detay içerdiğinden anlaşılma zorluğu ve bazen kendi içindeki çelişkilerden dolayı uygulamada problem yaratırken, ilke-bazlı standartlar az detay ve rehberlik içerdiğinden uygulamada problem olmaktadır. Her iki durumda da doğru ve tutarlı finansal raporların hazırlanmasını zor olmaktadır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak, hem ilke bazlı hemde kural bazlı standartlar ilkelere dayanmaktadır. Aralarındaki fark ise standartların içinde bulunan uygulamaya yönelik detaylandırmadan ileri gelmektedir. Standartları hazırlayanların önündeki en zorlu iş, özün önceliğini koruyacak ve aynı zamanda uygulamada tutarlılığı ve karşılaştırılabilirliği sağlayacak derecede detay içeren standartları oluşturmaktır.

Hangi uçtaki standardın daha iyi olduğu yönünde kesin bir uzlaşma olmadığı gibi; böyle bir yargıya varma çabasının da yararının olmayacağı açıktır. Standart düzenlediği konunun karmaşıklık düzeyi ile ilintili olarak uç noktaları ilke-bazlı, kural bazlı olan bir çizginin herhangi bir noktasında olabilir ve standart bir tarafa olan yakınlığı ile değerlendirilebilir. Buna ek olarak, herhangi bir standart yayınlanması ve kullanılmaya başlanmasından sonra, zaman içinde oluşan talep doğrultusunda bu sürem üzerinde farklı noktalara gelebilir. Tüm bunlar muhasebenin “yaşayan bir sistem” olmasının doğal sonuçlarıdır.

Türkiyede İMKB’ye kote şirketler 2005 yılı itibarıyla ilke-bazlı UFRS’ye göre finansal raporlama yapmaktadırlar. Halen TBMM’de görüşülmekte olan yeni TTK tasarısı TMS/TFRS lerin uygulamasını ülke çapında yaygınlaştıracaktır; bankaları ve işletmeleri yakından ilgilendiren Basel-II düzenlemesi de yine aynı yönde etki yapacaktır (Yalkın vd., 2006).

Dünyada ve Türkiye’de ilke bazlı standartların uygulanmasıyla ilgili en önemli konu eğitimidir. Eğitimde ise iki önemli ihtiyaç vardır. Birincisi, meslek mensublarının mesleki yargılarını destekleyecek olan ve standartların uygulanmasında birliği sağlayacak rehberlik hizmetlerinin verilmesi, ikincisi ise mesleki yargının en uygun şekilde kullanılmasını sağlayacak etik standartlarının ve uygulamalarının eğitim programlarında yer almasıdır.

Muhasebe alanında yaşanan bu köklü değişimin ve gelişmelerin üniversiteler tarafından desteklenmesi oldukça önemlidir. Muhasebe dünyasının değişime ayak uydurması büyük ölçüde muhasebe eğitiminin değişim koşullarına uyma yeteneğine bağlıdır (Bayazıtlı ve Çelik, 2004). Bu bağlamda muhasebe standartları ders programlarına alınmalı ve özellikle “mesleki yargı”nın geliştirilmesini sağlayacak değişiklikler yapılmalıdır. Geleceğin muhasebecileri yalnızca bilginin üretilmesini değil, karar alma ve analiz sürecinde nasıl kullanıldığını da öğrenmelidir (Zaif, 2004).

Türkiye’de TÜRMOB bu eğitim ihtiyacını karşılaya bilmek için “Sürekli Mesleki Eğitim Yönergesi”ni kabul ederek, TESMER ise “Uzaktan Eğitim Projesi” ile eğitim konusunda çağdaş bir yaklaşım getirmiştir. Meslek örgütünün eğitim konusundaki bu çalışmalarının devamı ile uygulamadaki zorlukların aşılacağı son derece açıktır.

Muhasebe dünyasında yaşanan skandallar sonrasında, her alanda olduğu gibi muhasebe eğitimi alanında da tartışmalar gündeme gelmiştir. Bu tartışmalardan biri de etik konusunda yaşanan tartışmalardır. İlke bazlı standartların gelmesiyle mesleki yargının sıkça kullanımı dikkate alındığında, muhasebe eğitiminde “etik” konusunun da mutlaka ders programlarının içinde yer

alması gerekmektedir. Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC)’un Uluslararası Muhasebe Eğitim Standartları Kurulu (IAESB) hem yeni yetişen hem de halen mesleğini yapmakta olan muhasebe meslek mensublarının etik eğitimlerini desteklemek amacıyla bir rehber önermiştir. Bu standartlar IFAC’ın Profesyonel Muhasebe Meslek Mensubları için Etik Kodlar içerisinde de yer almıştır. Türkiye’de de bu etik standartların eğitime entegre edilmesi meslek mensublarının mesleki yargılarını etik ilkeler çerçevesinde kullanmalarını sağlayacaktır.

IFAC tarafından etik eğitimi üzerine hazırlanan bir raporda, eğitimin; etik sorumluluk bilinci oluşmasında, ahlaki standart ve davranışların gelişmesinde, etik sonuçları olan problem çözme becerilerinin gelişmesinde, ve profesyonel sorumluluk bilincinin oluşmasında önemli yeri olduğu sonucuna varılmıştır (Verschoor, 2006)¹¹. Bu raporun sonuçlarında belirtildiği gibi meslekte etik değerlerin geliştirilip korunması ancak eğitimle mümkündür. Mesleki önyargının önem kazandığı ilke bazlı standartların uygulanmasıyla Türkiye’de bu konuda eğitim reformu gerekliliği doğmaktadır. Özellikle, meslek örgütünün düzenlemiş olduğu sınavların içinde mesleki yargı ve etik konularının yer alması konuya verilen önemi arttıracaktır.

¹¹ IFAC Committee Proposes Guidance for Achieving Ethical Behavior

Ek 1: İLKE-BAZLI YAKLAŞIMIN STANDART İÇİNDEKİ YERİ

UFRS nin ve TMS/TFRS lerin ilke-bazlı olduğu aşağıda yer alan paragraflardan çok net olarak anlaşılmaktadır. Paragraflar, kullanıcıların meslek yargılarına ters düşen standart hükümleri ile karşılaştıklarında dahi yorumlarına göre hareket etmelerini ve bu gibi durumlarda ve yapılması gerekenleri özetlemektedir.

“Çok ender koşullarda yönetim standart veya yorum kurallarıyla uyumlaştırmanın finansal tablolarının çerçevede belirtilen hedefleriyle çelişki yaratacak biçimde yanlış uygulamalara neden olacağı sonucuna ulaşmışsa, geçerli mevzuat izin verdiği takdirde veya engellemiyorsa işletme 18. paragrafta belirtilen şekilde maddenin uygulanmasından kaçınacaktır. İşletme bir Standart veya Yorum kuralını 17. paragrafa göre uygulamaktan kaçınırsa, aşağıdaki açıklamaları yapacaktır:

a) yönetimin, işletmenin finansal tablolarının

finansal durumu, finansal performansı ve nakit akışlarını gerçekçi bir biçimde gösterdiğine dair kararı;

- b) *uygulanabilir standart ve yorumla uyumlu olduğu ancak gerçekçi bir sunuluş sağlamak için bir kuraldan ayrıldığı;*
- c) *uygulamaktan kaçınılan Standardın veya Yorumun başlığı, standart veya yorumun gerektirdiği işlemi de içeren standardı veya yorumu uygulamaktan kaçınmanın niteliği, uygulamanın çerçevede belirtilen finansal tabloların hedefleriyle çelişki yaratacak şekilde yanlış bir uygulama olmasının nedenleri ve tercih edilen uygulama; ve*
- d) *standart uygulanmış olsaydı finansal tablolarda yayınlanmış olacak olan kalemler üzerinde, bu kuralın uygulanmasından kaçınmanın dönemler itibariyle yapacağı finansal etki.”*¹²

¹² (TMS-1 Finansal Tabloların Sunuluşu paragraf 17-18)

KAYNAKÇA

- Akdoğan, N., Tenker, N. (1998). **Finansal tablolar ve mali analiz teknikleri**. Genişletilmiş 6. Baskı Gazi Kitabevi. Ankara
- Alexander, D., Jermakowicz, E. (2006). A true and fair view of the principles rules debate. **Abacus** v.42 n.2.
- Bayazıtlı, E. ve Çelik, O. (2004) Muhasebe eğitiminin kalitesinin artırılmasında ilk adım: Yükseköğretim kurumlarında muhasebe eğitiminin etkinliğinin analizi. **XXIII. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu**, Antalya.
- Bennet, B., Bradbury, M., Prangnell, H. (2006). Rules, principles and judgments in accounting standards. **Abacus** v.42 n.1 sf. 189-204.
- Beston, G.J., Bromwich, M., Wagenhofer, A. (2006). Principles- versus rules-based accounting standards: the FASB's standard setting strategy. **Abacus** v.42 n.2 sf. 165-188.
- CICA (1995). **Professional judgment and the auditor**. Canadian Institute of Chartered Accountants. Toronto
- Çelik, O. (2003). Muhasebe Kuramı ve Uygulamaları Açısından Muhasebe Bilgilerinin Niteliği. Ankara Üniversitesi SBF Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi **Tartışma Metinleri No:52**
- Delaney, R.D, Epstein, J.B., Nach, R., Budak, S. W. (2004). **GAAP: Interpretation and Application of Generally Accepted Accounting Principles**.Wiley, ABD
- Dyckman, T.R., Dukes, R.E., Davis, C.J. (1998). **Intermediate Accounting**. 4. Baskı. Irwin McGraw-Hill: New York, ABD.
- Gibbins, M. and Mason, A. K., (1988). **Professional Judgment in Financial Reporting**. CICA Research Studies Series. Toronto: Canadian Institute of Chartered Accountants
- Gibbins, M., S. Salterio, and A. Webb, 2001. "Evidence About Auditor-Client Management Negotiation Concerning Client's Financial Reporting," **Journal of Accounting Research** 39 sf: 535-563.
- Hartman, B.P., Harper, R.M., Knoblett, J.A., Reckers, P.M.J. (1995). **Intermediate Accounting**. West Publishing. New York
- IASB (2005 a) Qualitative characteristics 2: Qualitative characteristics other than relevance and reliability. **IASB meeting .Information for observers**.22 June 2005.London
- IASB (2005 b) Qualitative characteristics 1: Relevance and reliability. **IASB meeting .Information for observers**.17 May 2005.London
- Kaya, İ. (2003). FASB-IASB anlaşması ve global finansal muhasebe standartlarına doğru. **6. Türkiye Denetim Sempozyumu**.
- Kershaw, D. (2005). Evading enron: taking principles too seriously in accounting regulation. **Modern Law Review**. v.68 n.4
- Laureen, A.M., Bartov, E., Fairfield, P., Hirst, E.D., Iannaconi, T.E., Mallet, R., Schrand, C.M., Skinner, D.J. ve Vincent, L. (2003) Evaluating concepts-based vs. rules based approaches to standard setting. **Accounting Horizons**. 17(1), 73 – 89.
- Nelson, M.W. (2002). Behavioral evidence on the effects of principles-based and rules-based standards. **Working paper**: Cornell University.

Psaros, T., Trotman, K.T. (2004). The impact of the type of accounting standards on preparers judgments. **Abacus** . vol. 40 no.1 sf.76-93.

Schipper, K. (2003). Principles based accounting standards. **Accounting Horizons**. vol.17 no.1 march. sf. 61-72.

Securities and Exchange Commission (1999). **Audit committie disclosure release**. No 34-42266. Washington D.C.

TMSK (2006). **Türkiye Muhasebe/Finansal Raporlama Standartları: uluslararası finansal raporlama standartları (IFRS/IAS) ile uyumlu Türkiye Muhasebe Standartları (TMS/TFRS)**. TMSK yayınları no:1, 2006

Verschoor, C. C., (2006). IFAC Committee Proposes Guidance for Achieving Ethical Behavior. **Strategic Finance** V.88, Iss. 6.

Webster, E., Thornton, D.B. (2004). Earnings quality under rules vs. principles based accounting standards: a test of skinner hypothesis. **Working paper**: Queen's University School of Business.

Yalkın, Y.K., Demir, V. ve Demir, D. (2006) Uluslararası finansal raporlama standartları ve Türkiye'de finansal raporlama standartlarının gelişimi. **Mali Çözüm**. Kongre Özel Sayısı, 291 – 307.

Zaif, F. (2004) Muhasebe eğitiminde yeni yaklaşımlar **XXIII. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu**, Antalya.

